

Uroczystości pogrzebowe

księcia Antoniego Mikołaja Radziwiłła w Nieświeżu

8 czerwca bieżącego roku miasteczko Nieśwież na Białorusi – historyczna rezydencja magnackiego rodu Radziwiłłów, leżąca nad rzeką Uszą w dawnym województwie nowogrodzkim – było widowścią podniosłych uroczystości. W miejscowym kościele farnym pochowano prochy księcia Antoniego Mikołaja Radziwiłła, zmarłego w 1999 r. w Londynie.

Dzięki przychylniej atmosferze, stworzonej przez władze miasta i przedstawicieli miejscowych władz kościelnych, ceremonii pogrzebowej nadano szczególnie uroczystą oprawę. W żałobnej mszy, celebrowanej przez ks. Edmunda Dowgiłowicza-Nowickiego, dziekana nieświeskiego, wzięła udział najbliższa rodzina Zmarłego: wdowa, Róża z ks. Czartoryskich ks. Radziwiłłowa oraz synowie: Marcin wraz z żoną i Paweł, a także prof. Andrzej Ciechanowiecki. Obecni byli również: JE Mariusz Maszkiewicz, ambasador Rzeczypospolitej Polskiej na Białorusi, reprezentanci Ministerstwa Kultury Republiki Białoruś, lokalnych władz i miejscowego oddziału Związku Polaków na Białorusi, dr Janusz Smaza, kierujący pracami konserwatorskimi w kościele oraz przedstawiciel Biura Pełnomocnika Rządu ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego za Granicą. Wnętrze świątyni szczelnie wypełnili licznie przybyli mieszkańcy miasta i okolicznych wsi. Prochy księcia Antoniego Radziwiłła spoczęły w podziemiach nieświeskiej fary, u boku Jego znakomitych przodków, członków rodu,

który Marszałek Józef Piłsudski podczas wizyty na zamku w Nieświeżu w 1926 r., określił wymownym mianem *domu który tak dawno przeszłości naszej wiernie służy*.

Po zakończeniu ceremonii, zgromadzeni wysłuchali koncertu muzyki dawnej, m.in. utworów skomponowanych przez ks. Antoniego Henryka Radziwiłła. Przebieg uroczystości obszernie relacjonowali korespondenci polskich i białoruskich mediów.

Dawny kościół oo. jezuitów (obecnie parafialny) p.w. Bożego Ciała w Nieświeżu jest niewątpliwie jednym z najcenniejszych zabytków architektury i kultury polskiej, zachowanych na terytorium dzisiejszej Białorusi. Jego fundatorem był ks. Mikołaj Krzysztof Radziwiłł „Sierotka” (zm. w 1616 r.), pierwszy ordynat nieświeski. Budowla powstała w latach 1584–1594, według projektu sprowadzonego z Włoch jezuitki architekta, Giovanniego Marii Bernardoniego i była pierwszą wzniesioną od podstaw barokową świątynią jezuitką na terytorium Rzeczypospolitej. Architektura fasady nieświeskiego kościoła wyraźnie nawiązuje do rzymskiej świątyni Il Gesù – modelowej budowli sakralnej doby kontrreformacji.

Kościół p.w. Bożego Ciała stanowi ważny element spójnej i wciąż czytelnej koncepcji założenia miejskiego, zrealizowanej w Nieświeżu przez ks. Mikołaja Krzysztofa

Radziwiłła. Świątynia pełniła zarazem funkcję nekropolii Radziwiłłów: w jej podziemiach, na przestrzeni XVI–XX w., pochowanych zostało kilkudziesięciu przedstawicieli tego wybitnego rodu. W kryptach spoczywają m.in.: Mikołaj Krzysztof „Sierotka”, marszałek wielki litewski, wojewoda trocki i wileński, Katarzyna z Sobieskich Radziwiłłowa, siostra króla Jana III, Michał Kazimierz „Rybeńko”, hetman wielki litewski, Karol Stanisław „Panie Kochanku”, wojewoda wileński, mjr Stanisław Radziwiłł, adiutant Marszałka Józefa Piłsudskiego, poległy podczas wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. i ostatni, szesnasty ordynat nieświeski – Albrecht Radziwiłł (zm. w 1936 r.).

Nieświeska świątynia jest od wielu lat przedmiotem zainteresowania Biura Pełnomocnika Rządu ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego za Granicą. Biuro dokłada starań, by wspierać finansowo, merytorycznie i organizacyjnie prowadzone prace (m.in. w 1997 r. dofinansowało remont pokrycia dachu kościoła).

Również zagadnienia związane z restauracją całego kompleksu zabytkowych obiektów nieświeskich były wielokrotnie omawiane, m.in. w trakcie obrad Polsko-Białoruskiej Komisji Konsultacyjnej ds. Dziedzictwa Kulturalnego. Strona polska kilkakrotnie ponawiała m.in. postulaty pilnej interwencji konserwatorskiej w samym kościele i w krypcie oraz ucztyelnienia uniikatowego zespołu Alby. Ponadto w grudniu 1998 r. pełnomocnik rządu przekazał opracowane przez polskich specjalistów, na prośbę strony białoruskiej, wnioski konserwatorskie dla XVI-wiecznego ratusza w Nieświeżu, w którym miało powstać muzeum zabytkowych wnętrz. Również w 1998 r. ukazała się monografia, autorstwa dr. Tadeusza Bernatowicza, »*Monumenta varii Radzivilorum*«. Wyposażenie zamku nieświeskiego w świetle źródeł archiwalnych, część I: XVI–XVII w.

3

Inicjatorem obecnych prac w kościele był prof. Andrzej Ciechanowiecki, przewodniczący Polsko-Białoruskiej Komisji Konsultacyjnej ds. Dziedzictwa Kulturalnego, od wielu lat osobiście zaangażowany w przywrócenie zabytkom Nieświeża dawnej świetności. Okazją do podjęcia intensywnych prac w bieżącym roku stały się uroczystości pochówku prochów ks. Antoniego Mikołaja Radziwiłła.

Biuro Pełnomocnika Rządu zajęło się koordynacją przygotowań do uroczystości ze strony polskiej oraz sfinansowało wykonanie „Ekspertyzy konserwatorskiej dotyczącej stanu zachowania krypt w podziemiach fary Bożego Ciała w Nieświeżu”, autorstwa dr. Janusza Smazy (adiunkta ASP w Warszawie). Wspomniana ekspertyza była podstawą prac remontowych i konserwatorskich, zrealizowanych przez polskich specjalistów w krypcie p.w. św. Izydora Oracza, w maju br. Prace te sfinansowała Fundacja Lanckorońskich z Brzezia. Ich wykonanie poprzedziło uroczystości pogrzebowe.

Plany Biura Pełnomocnika Rządu obejmują obecnie przeprowadzenie koniecznych zabiegów konserwatorskich przy nagrobku i tablicy epitafijnej fundatora świątyni ks. Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła „Sierotki”. Z funduszy Biura sfinansowano wykonanie opinii konserwatorskiej dotyczącej stanu zachowania, przyczyn niszczenia i programu prac konserwatorskich nagrobka (również autorstwa dr. Janusza Smazy). W najbliższym czasie zostaną także wykonane precyzyjne programy konserwacji: malarstwa ściennego, zespołu marmuro-

wych płyt inskrypcyjnych, drewnianych i metalowych trumien wraz z pełną inwentaryzacją pochówków. W dalszej perspektywie możliwe stanie się być może sformułowanie – we współpracy ze stroną białoruską – długofalowego programu prac remontowych i konserwatorskich w kościele oraz trwalsze zaangażowanie polskich specjalistów w ratowanie nieświejskiej świątyni.

Wypada mieć nadzieję na harmonijny przebieg dalszych polsko-białoruskich wysiłków zmierzających do przywrócenia dawnej świetności kościołowi farnemu w Nieświeżu – unikatowemu w skali europejskiej zabytkowi architektury barokowej. Współpraca ta z pewnością przyczyni się do lepszego poznania i ochrony wspaniałego zabytku, stanowiącego dziedzictwo kulturowe dawnej Rzeczypospolitej, której spadkobiercami są narody Europy Środkowej: polski i białoruski, litewski i ukraiński. ❖

Ilustracje

1. Kościół pojezuicki p.w. Bożego Ciała w Nieświeżu. Elewacja południowa (fot. M. Michalski, marzec 2000 r.)
2. Nagrobek fundatora kościoła, ks. Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła „Sierotki”, marszałka wielkiego litewskiego, wojewody trockiego i wileńskiego (fot. M. Michalski, marzec 2000 r.)
3. Fragment krypty grobowej w podziemiach kościoła: na pierwszym planie trumna ks. Albrechta Radziwiłła, XVI ordynata nieświejskiego oraz krzyż pogrzebowy z napisem: „Xięciu Albrechtowi Radziwiłłowi: ukochanemu Pracodawcy – wdzięczni pracownicy” (fot. M. Michalski, czerwiec 2000 r.)

4

4. Fragment krypty p.w. św. Izydora Oracza w podziemiach kościoła: miejsce pochówku prochów ks. Antoniego Mikołaja Radziwiłła; wieńce od Ambasady RP na Białorusi i Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego RP (fot. J. Smaza, czerwiec 2000 r.)
5. Uczestnicy uroczystości pogrzebowych w Nieświeżu. Od lewej: min. Dmitrij S. Bubnowski, przewodniczący Komitetu ds. Ochrony Dziedzictwa Historyczno-Kulturalnego przy Ministerstwie Kultury Republiki Białorusi, prof. Adam W. Maldzis, członek władz Międzynarodowego Stowarzyszenia Białorutenistów, dr Janusz Smaza, konserwator zabytków, adiunkt ASP w Warszawie, ks. Marcin Radziwiłł, syn Zmarłego, honorowy przewodniczący Fundacji „Nieśwież”, prof. Andrzej Ciechanowiecki, przewodniczący Polsko-Białoruskiej Komisji Konsultacyjnej ds. Dziedzictwa Kulturalnego (siedzi), Michał Michalski, pracownik Biura Pełnomocnika Rządu, dr Piotr Garncarek, pierwszy sekretarz Ambasady RP na Białorusi (fot. czerwiec 2000 r.)

5

